

In 2009-2010 schreef Henk Notté in *Geografie* een reeks artikelen over aardrijkskunde op de basisschool, waarin hij betoogde dat onze jonge geografen steeds slechter presteren. Vijf scholen uit Staphorst proberen betere resultaten te boeken door aardrijkskunde aan te bieden vanuit de context van de leerling.

Van huis uit

Een inspirerend voorbeeld

Veel scholen slagen er slecht in om aardrijkskundige kennis en vaardigheden te koppelen aan de eigen omgeving van de leerling. De lesmethoden zijn algemeen (kader); ze kunnen ook niet toegesneden zijn op de eigen omgeving van elke school in Nederland. Voor vijf scholen in Staphorst was dit een van de redenen om zelf lesmateriaal te schrijven. De scholengroep Scholen met de Bijbel kent een traditie als het gaat om werken met eigen methoden. De docenten hebben voor geschiedenis, natuur en techniek en voor aardrijkskunde eigen materiaal ontwikkeld. Voor aardrijkskunde is dit het leer-

werkboek *Van huis uit*, bestemd voor groep 5.

Lydia van Arnhem, auteur en leerkracht van groep 5, vertelt dat leerlingen bij elke aardrijkskundeles enthousiast meedoen. 'Door de herkenbaarheid van de voorbeelden is de lesstof minder abstract voor de leerlingen.' 'Zelf een methode ontwikkelen kost veel tijd, maar als je het tastbare resultaat in handen hebt, geeft dat een enorme kick', zegt Johan van Arnhem (lid kernteam, schoolopleider en leerkracht groep 8). Arjan Kuiper (idem): 'Leerlingen die hun omgeving leren kennen en leren begrijpen,

kunnen waardering voor deze omgeving ontwikkelen.'

Van blauwdruk tot eindproduct

Er was al een eigen aardrijkskundemethode, maar daarin lag het accent erg op de eigen leefomgeving, er kwam weinig geografie aan te pas. Onderdelen als het aanleren van kaartvaardigheden en topografie werden niet gestructureerd aangeboden. De leerstof kende geen verantwoording vanuit de kerndoelen en citodomeinen. Frans Westerveen, pabodocent aardrijkskunde aan de Hogeschool Edith Stein werd gevraagd te adviseren over de herziening. Bij het herschikken van begrippen, het invoegen van kaartvaardigheden en topografie en het toepassen van activerende didactiek werd al snel duidelijk dat er een heel nieuw leerwerkboek moest komen. Het advies werd omgezet in een blauwdruk voor het nieuwe leerwerkboek. De hoofdstukindeling werd gekoppeld aan begrippen, werkvormen, didactiek, verantwoording, enzovoorts.

Een kernteam van drie docenten (uit groep 5 en 8) heeft vanuit de aangedragen blauwdruk eerst een lesopzet gemaakt en vervolgens de lessen uitgeschreven, beeldmateriaal verzameld en kaartmateriaal laten maken door UvA-kaartmakers. Het schrijven verliep aanvankelijk stroef,

Reguliere aardrijkskundemethoden

De aardrijkskundemethoden van het basisonderwijs zijn grofweg te verdelen in:

- aardrijkskundemethoden voor groep 5 t/m 8, al dan niet met ondersteunend didactisch materiaal voor de onderbouw;
- aardrijkskundemethoden vanaf groep 1 of 3; en
- geïntegreerde zaakvakmethoden; de doelen van aardrijkskunde, geschiedenis, natuuronderwijs, verkeer en/of maatschappijleer worden als wereldoriëntatie aangeboden. De verdeling van de lesstof staat grotendeels los van bovenstaande indeling.

In groep 1 t/m 4 leren leerlingen aardrijkskundige begrippen (*Whatness*) en ruimtelijke oriëntatie (*Whereness*) via een aardrijkskundige of wereldoriënterende methode. In groep 5 oefenen ze onder andere kaartvaardigheden waarbij de eigen omgeving het vertrekpunt hoort te zijn. In groep 6, 7 en 8 staat de lesstof van respectievelijk Nederland, Europa en de wereld centraal.

Links: Emma en Daan, de hoofdpersonen in *Van Huis Uit*. Inzet: Topografie leren met Staphorst midden op de kaart en voor leerlingen bekende plaatsen eromheen.

maar ging beter toen werd afgestapt van het plan dat ieder lid van het kernteam een aantal hoofdstukken zou schrijven. Lydia van Arnhem bleek een vlotte pen te hebben en werd een periode vrijgesteld om de klus te klaren; een lio-stagiair nam haar lessen tijdelijk over.

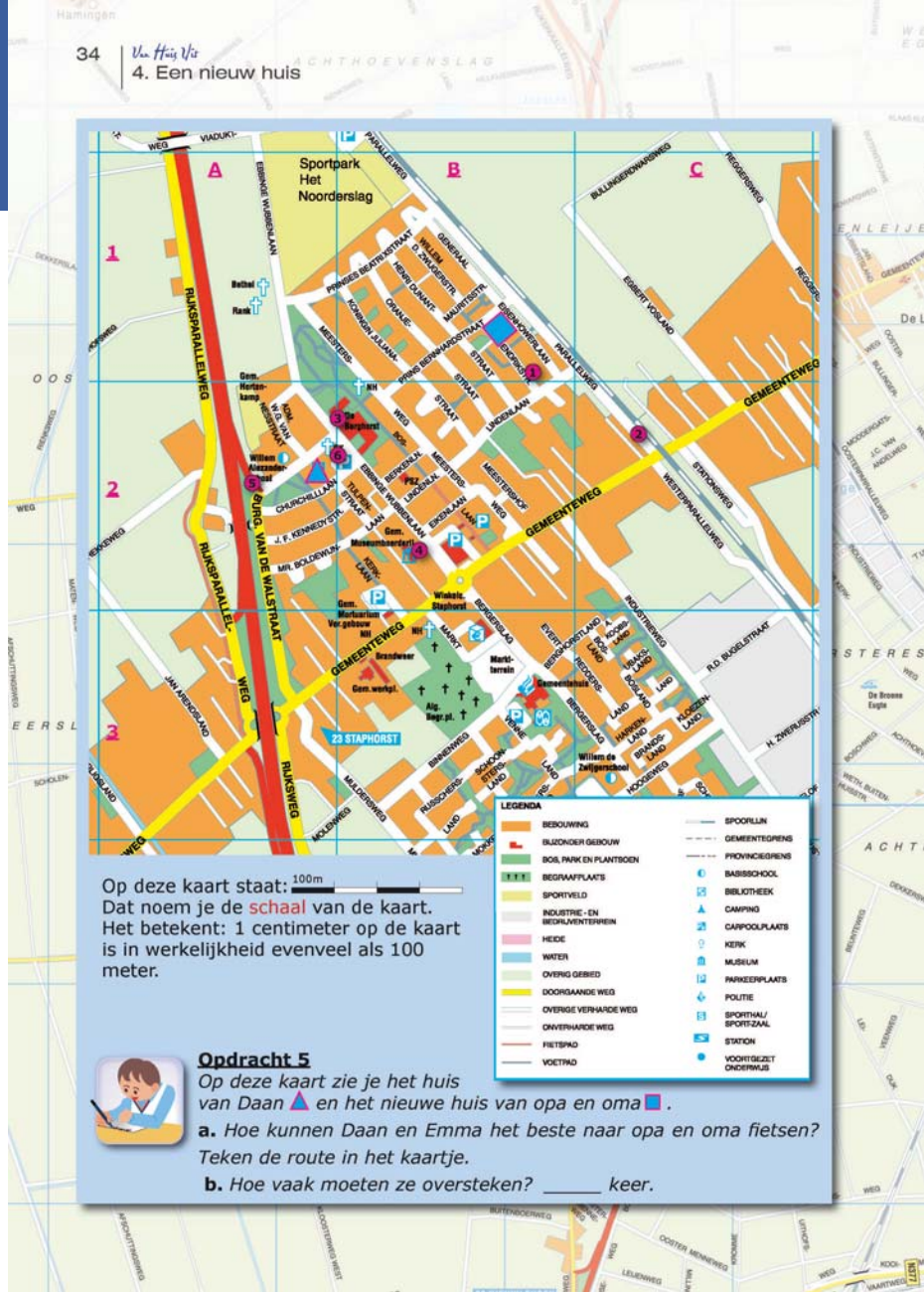
Succesfactoren

Hoe maak je zo'n eigen methode nou tot een succes? Het kernteam noemt vijf factoren.

1. **Uitgaan van de eigen omgeving.** De herkenbare omgeving van de leerling is een ideaal vertrekpunt om in groep 5 aardrijkskundige begrippen en topografie te leren. Aardrijkskundige begrippen en processen zijn vaak nieuw en moeilijk voor de leerlingen. Ze kunnen gemakkelijk aangeleerd en verklaard worden met beelden die voor de leerlingen bekend zijn.
2. **Herkenbaarheid van de hoofdrolspelers.** In *Van huis uit* spelen leeftijdgenootjes, Daan en Emma, de hoofdrol. Het leerwerkboek kent een duidelijke structuur. Daan en Emma beleven van alles, dit wordt later met aardrijkskundige begrippen en processen uitgelegd.
3. **Gestructureerd werken vanuit een blauwdruk.** Dit zorgt ervoor dat de methode aan de kerndoelen voldoet en aansluit bij de nieuwste didactiek.
4. **Motivatie:** door alles zelf te bekostigen en te vervaardigen met hulp van ouders en kennissen die werkzaam zijn als vormgever, ICT'er, fotograaf of tekenaar, neemt de motivatie bij de leerkrachten, leerlingen en ouders sterk toe.
5. **Ondersteuning van de schrijvende collega(s).** Essentieel zijn ook: ondersteuning en waardering vanuit directie, overleg met collegadocenten en beschikbaarheid van middelen om bijvoorbeeld luchtfoto's te laten maken.

Minder abstract

De scholengroep in Staphorst laat met *Van huis uit* zien dat het goed mogelijk is om samen een gedegen en succesvol leerwerkboek te ontwikkelen. Het lesboek gaat uit van de aardrijkskundige kerndoelen – Oriëntatie op jezelf en de wereld – en de citodomeinen Aardrijkskunde. Binnen deze kaders leren de leerlingen hun eigen omgeving 'aardrijkskundig' begrijpen. Het aanleren van topografie begint vanuit de eigen (bekende) omgeving. Kaartfragmenten zijn geen abstracte plattegronden, maar afbeeldingen uit hun dorp. Door de eigen omgeving als voorbeeld te nemen bij het aanleren van aardrijkskundige begrippen

en processen is de leerstof veel minder abstract voor leerlingen van groep 5.

Zo vliegen Daan en Emma, de hoofdpersonen uit het lesboek, in een helikopter over Staphorst. Ze leren over het werken in de landbouw, industrie en diensten. Ze leren het verschil tussen een dorp (Staphorst) en de stad (Meppel). Ze bekijken de bouwtekeningen van het nieuwe huis van opa en oma, en gaan op excursie naar de kaasfabriek.

Door de uitdagende teksten in *Van huis uit* versterken leerlingen ook hun taalvaardigheid. Voor de zwakkere lezers is er zelfs aandacht voor woordenschatontwikkeling. Het rekenen wordt gestimuleerd met opdrachten over de schaal van kaarten en plattegronden.

Tot slot de activerende didactiek. Naast de opdrachten in het leerwerkboek is er lesmateriaal ontwikkeld voor actief en samenwerkend leren. Dit wordt ondersteund met materiaal voor het digibord. Hierop kunnen leerlingen een sleepspel met luchtfoto's en plattegronden spelen, waarbij

ze plattegrondsbesef ontwikkelen, en een kwartetspel dat een koppeling maakt tussen foto's van gebouwen en de plattegrond van Staphorst.

Van huis uit bestaat uit 14 hoofdstukken verdeeld over 40 lessen en zorgt voor een vloeiende overgang naar de methode *Geobas*, die in groep 6 t/m 8 wordt gebruikt.

Eigenlijk een heel gewone lesmethode dus, maar wel de enige die de eigen omgeving van de leerlingen in Staphorst behandelt. Het aanleren van aardrijkskundige begrippen en vaardigheden op omgevingsgericht niveau is een eerste aanzet om te komen tot beter aardrijkskundeonderwijs op de basisschool. •

Bronnen

- Peters, A. e.a. 2008. *Geowijzer*. Noordhoff Uitgevers.
- Berg, G. van den e.a. 2009. *Handboek Vakdidactiek Aardrijkskunde*. Amsterdam, Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken.